

УДК 373.016:81

Л. В. Калінінакандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики
Житомирського державного університету імені Івана Франка**Н. Р. Прокопчук**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УМОВАХ ДИСКУСІЙНОГО ПОЛЯ

Статтю присвячено пошуку ефективних способів формування та розвитку комунікативно-інформаційної компетентності як складника професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у руслі нової іншомовної політики країни. Автори зазначають, що саме оволодіння майбутньою спеціальністю в умовах полікультурного суспільства та високорозвиненого сучасного інформаційного простору з акцентом на високий професіоналізм у межах усіх професійно-значущих компетентностей є основою формування професійної підготовки вчителя у стінах вищого навчального закладу. Автори зазначають, що під час формування комунікативних умінь значна роль має відводитися нетрадиційним формам навчання, які спрямовані на посилення самостійної творчо-пошукової діяльності студентів. Крім того, нетрадиційні форми роботи обов'язково будуть потребувати використання нетрадиційних технологій, зокрема ІКТ, як учнів ЗНЗ, так і студентів – майбутніх учителів. У межах цієї статті було проведено аналіз освітніх технологій підготовки майбутніх учителів, критичний аналіз джерел за проблематикою статті, анкетування серед студентів – майбутніх учителів. Беручи до уваги зазначене, власний досвід викладання іноземних мов та спостереження за реалізацією професійно-значущих умінь майбутніх учителів іноземних мов під час проходження педагогічної практики у ЗНЗ, автори статті провели дослідження, яке доводить можливість та доцільність формування комунікативно-інформаційної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов в умовах дискусійного поля. У статті визначається суть дискусійного поля, яка полягає в активному соціально-психологічному спілкуванні його учасників. Ця технологія, створена з навчальною метою, передбачає обговорення певного питання, теми або проблеми, щодо яких уже є різні точки зору. Судження та твердження його учасників можуть актуалізуватися, змінюватися, трансформуватися безпосередньо під час дискусії в комунікативному спілкуванні різних учасників.

Автори наводять перелік завдань та умов, за яких ця технологія буде ефективною; описують стадії дискусійного поля та наводять завдання до кожної стадії. Результати проведеного дослідження підтвердили припущення авторів щодо доцільності використання дискусійного поля як інноваційної технології формування професійної компетентності майбутніх учителів ІМ.

Ключові слова: професійна підготовка, нова українська школа, комунікативно-інформаційна компетентність, дискусійний метод, дискусійне поле.

Постановка проблеми. Приєднання України до Болонського процесу вимагає від нашої держави значних змін у системі освіти з можливістю її подальшої інтеграції у Європейський простір, забезпечуючи підготовку нових висококваліфікованих фахівців, які б відповідали викликам сьогодення. Крім того, інноваційні процеси в економічному житті України, модернізація середньої освіти також уносять свої корективи в процес підготовки майбутнього вчителя нового типу, здатного до реалізації цілей і завдань нової української школи (далі – НУШ). Саме оволодіння майбутньою спеціальністю в умовах полікультурного суспільства, високорозвиненого

інформаційного простору, що постійно змінюється, визначає логіку професійної підготовки вчителя у стінах вищого навчального закладу (далі – ВНЗ), акцентуючи увагу на високому професіоналізмі у межах усіх професійно-значущих компетентностей.

Модернізація системи вищої освіти в Україні на засадах компетентнісного підходу, який дозволяє зберігати гнучкість та автономність у професійній підготовці, відбувається в руслі загальноосвітніх тенденцій, визначених Болонською декларацією та Проектом нового базового закону «Про Освіту» 2017 р. Випускник педагогічного ВНЗ має сам володіти всіма десятьма ключовими компетентно-

стями НУШ, щоб бути готовим до їх формування у своїх потенційних учнів.

Проте наш досвід роботи у ВНЗ свідчить, що не завжди технології професійної підготовки майбутніх учителів відповідають сучасним вимогам, а саме:

- досить часто перевага надається традиційним лекційним та семінарсько-практичним формам навчання;

- не беруться до уваги множинні можливості використання технологій XXI століття (інформаційно-комунікативних, медіаосвітніх, WEB 2.0 та smart- технологій, тощо);

- нівелюються базові принципи комунікативного навчання у вищій школі;

- недооцінюється самостійна робота студентів з оволодіння майбутньою спеціальністю;

- не завжди враховується специфіка предмета, який майбутній учитель має викладати у школі.

Зазначене не тільки не сприяє ефективному процесу підготовки майбутнього вчителя, але й не надає студентам можливості розкрити свій творчий, педагогічний потенціал ще під час навчання у ВНЗ, перешкоджає розвитку дослідницьких здібностей, які б вони могли реалізувати у своїй майбутній педагогічній діяльності.

Аналіз останніх джерел. Незважаючи на те, що проблема професійної підготовки майбутнього вчителя не нова і їй присвячена досить велика кількість праць вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема С.С. Витвицької, О.А. Дубасенюк, В.О. Калініна, Н.Ф. Коряковцевої, С.Ю. Ніколаєвої, Ю.І. Пассова, Е.С. Полат, М. Wallace, J. Harmer та інших, ми вважаємо, що підготовка фахівця кожного шкільного предмета має свою специфіку, яка складає вагомий складник його загальної професійно-педагогічної компетентності.

Вивчення особливостей професійної підготовки вчителя іноземних мов представлене в методичних роботах таких вітчизняних фахівців: О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско, С.Ю. Ніколаєвої, В.Г. Редько, О.Б. Тарнопольського та інших.

Водночас підготовка вчителя цього профілю потребує деякого переосмислення не тільки у зв'язку з реформою середньої освіти, але й із концептуальними змінами в теорії та методиці викладання іноземних мов. Наприклад, тенденції останнього десятиріччя, переорієнтація викладання іноземних мов на навчання мови і культури потягло за собою формування нових практичних цілей вивчення іноземної мови у ВНЗ – формування міжкультурної комунікативної компетентності та іншомовної комунікативної компетентності.

Слідом за проф. С.Ю. Ніколаєвою під *міжкультурною компетентністю* ми розуміємо володіння комплексом комунікативно релевантних знань як про рідну, так і про іншу культури, вміння адекватно використовувати ці знання

під час контактів і взаємодій із представниками інших культур.

Іншомовна комунікативна компетентність розглядається як здатність успішно вирішувати завдання взаємодії і взаєморозуміння з носіями мови, яка вивчається, відповідно до норм та культурних традицій в умовах прямого й опосередкованого спілкування [4, с. 36].

У методиці навчання іноземних мов формування вищезазначених компетентностей взаємопов'язані і вживаються в літературі під терміном «міжкультурна комунікативна компетентність», оскільки майбутній учитель – це мовна особистість, яка добре володіє рідної та іноземними мовами, що дозволяє їй вийти за межі особистої культури і стати медіатором культур, ретранслятором іншомовної культури для своїх учнів.

Питання формування іншомовної комунікативної компетентності тих, хто вивчає іноземні мови, є предметом розгляду багатьох учених (І.Л. Бім, Н.Д. Гальскової, І.О. Зимньої, А.А. Леонтьєва, Л.І. Морської, О.О. Паршикової, Ю.І. Пассова, О.С. Пометун, О.М. Солововой, А.М. Щукіна та інших).

Ученими запропоновані різні форми та методи формування цього виду компетентності. Проте наш досвід роботи свідчить, що під час формування комунікативних вмінь значна роль має відводитися нетрадиційним формам навчання, які спрямовані на посилення самостійної творчої пошукової діяльності студентів. На нашу думку, цьому може сприяти дискусійний метод.

Крім того, нетрадиційні форми роботи обов'язково будуть потребувати використання нетрадиційних технологій, зокрема ІКТ, які стали невід'ємною частиною існування як учнів ЗНЗ, так і студентів – майбутніх учителів. Не випадково концепція НУШ однією з ключових компетентностей виокремлює оволодіння учнями саме інформативно-цифровою компетентністю, яка передбачає впевнене і водночас критичне застосування ІКТ для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні [5].

Це питання також широко відображено у працях українських методистів В.В. Акуленко, В.Ю. Бикова, О.В. Божинського, О.Б. Зайцевої, С.В. Кубрак тощо. Проте ми вважаємо за доречне об'єднати ці два складники професійної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов в одному дискусійному полі.

Тому **метою статті** є спроба показати можливості формування комунікативно-інформаційної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов в умовах дискусійного поля.

Виклад основного матеріалу. У своєму дослідженні ми розглядаємо дискусійне поле як одну з технологій дискусійного методу, суть

якого полягає в активному соціально-психологічному спілкуванні всіх його учасників. Будь-яке дискусійне поле, що створюється з навчальною метою, передбачає обговорення певного питання, теми або проблеми, у відношенні до яких вже існують різні точки зору. Найчастіше судження та твердження тих, хто бере участь у дискусійному полі, можуть актуалізуватися, змінюватися, трансформуватися безпосередньо під час дискусії за комунікативного спілкування різних учасників.

Наші спостереження за реалізацією професійно-значущих умінь майбутніх учителів іноземних мов під час проходження педагогічної практики у ЗНЗ виявили, що 70% студентів формують іншомовну комунікативну компетентність учнів застарілими методами, які не відповідають вимогам сьогодення. Проведене нами анкетування майбутніх учителів після завершення їх педагогічної практики дало змогу виявити причини такого становища. Так, наприклад, на питання про ступінь володіння електронними пристроями та засобами комунікації (телефон, планшет, Інтернет, мобільні додатки, Е-словники) 100% опитуваних відповіли «вільно», що надало нам підстави вважати їх «digital natives». Серед проаналізованих нами анкет більш ніж 60% студентів назвали дві основні причини не використання електронних гаджетів у навчанні іноземних мов у ЗНЗ: слабе власне володіння ІКТ у навчанні ІМ і не бажання вчителів іноземних мов залучати ці технології до процесу навчання через об'єктивні фактори, одним із яких є не тільки недостатньо вільне володіння багатьма електронними гаджетами, але й неознаність із можливостями використання на заняттях з іноземних мов. Цей факт дозволив нам віднести їх до групи «digital immigrants».

Описані вище дослідження стали підставою для створення дискусійного поля, учасниками якого стали вчителі іноземних мов ЗНЗ (умовно ми їх віднесли до групи «digital immigrants») та студенти ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені І.Франка (група «digital natives»).

Дискусійне поле мало на меті вирішити такі завдання:

- висвітити наявну проблему у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів та довести учасникам дискусії її важливість у навчанні учнів іноземних мов у XXI столітті;
- надати учасникам дискусії можливість представити свої точки зору та обґрунтувати їх;
- запропонувати учасникам дискусії полемічні питання та послухати судження з цієї проблематики;
- виробити стійкий інтерес учителів та студентів до спільного обговорення;

- ознайомити всіх учасників із можливими ІКТ технологіями для формування іншомовної комунікативної компетентності;

- надати учасникам можливість спільно використати деякі ІКТ у формуванні комунікативної компетентності у запропонованих завданнях у межах проблемного поля;

- оцінити необхідність формування комунікативно-інформаційної компетентності як складника професійної компетентності майбутнього вчителя і того, що вже працює у школі;

- підвести учасників дискусійного поля до усвідомлення неможливості реалізації завдань НУШ без оволодіння вчителем комунікативно-інформаційної компетентності.

Організоване нами дискусійне поле мало декілька стадій. Розглянемо їх детальніше.

Стадія 1 – стадія «розігріву» – мала на меті залучення усіх учасників до дискусії. Учасникам було запропоновано такі завдання:

Tasks: a) Read a part of Dr. Ray Clifford's quote: **"Technology will not replace teachers..."** and comment on it:

b) Read the second part of the quote **"but... the teachers who do not use technologies will be replaced"** and voice your opinion.

c) Dr. Clifford said it in 1983. Say how true it is about today.

Стадія 2 – стадія фасилітатного обговорення полемічних питань, підготовлених модератором із зупинками для організації обговорення питань у групах і представлення власних точок зору. Наприклад:

Tasks: a) We all are either digital immigrants or digital natives. Individually think and decide how you understand it and who you are. Explain your choice.

b) Look at the slide. Where can you see such a sign? Group up, name the places and situations. Do you approve or disapprove of it?

Fig. 1.

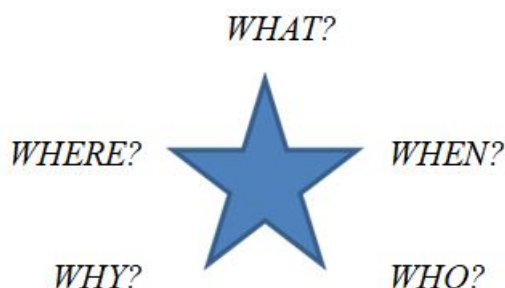
c) In the same groups think and decide if a cell phone is a friend or a foe. For a teacher..? And for or a learner...? Each group presents its findings in the plenary.

d) In the whole class share your experience of using your cell phones in teaching. If you use it, say how. If you don't, say why.

Стадія 3 – презентація та усвідомлення – вміщує знайомство учасників дискусійного поля з можливостями формування комунікативно-інформаційної компетентності та розуміння ефективності під час вирішення завдань, що пропонуються.

На цій стадії учасникам дискусійного поля було запропоновано низку завдань із використанням таких мобільних технологій, як електронні словники та додатки, QR коди та емоджі. Наведемо приклади деяких із них.

Tasks: a) *In your smartphone's photo gallery choose a picture you like. Show the photo to your partner and let him guess about it using the "Star Technique".*

Pic. 2.

b) Using your electronic dictionaries analyze and explain the difference between the following items: challenge-issue; shade-shadow; homeschool-homeroom; draw-paint; ridiculous-fantastic etc.

c) Open your QR scanner and scan the codes suggested. In groups do the tasks. Scan the second QR code to check the answers (pic. 3).

The task

The answer

Pic. 3.

shutterstock.com • 664560796

Pic. 4.

d) *Team up. In your teams guess the title of the movies decoded with the help of emoji symbols.*

e) *Make up a story based on the set of emoji symbols suggested.*

Стадія 4 – перехресна дискусія – має на меті вислухати учасників дискусійного поля, які мають протилежні точки зору стосовно проблем, що обговорюються.

Так, наприклад, після виконання вправ третьої стадії було організовано перехресну дискусію, під час якої учасники висловлювали свою точку зору щодо доцільності та ефективності запропонованих вище завдань у навчанні іноземних мов. Перехресне поле було сформовано з двох груп учасників із протилежними точками зору: тих, хто вважав ці завдання ефективними, та тих, які мали скептичні настрої щодо їх використання на заняттях. Кожна група представляла та обґрунтовувала свої точки зору.

Стадія 5 – створення сфери роздумів, яка надає можливість усім учасникам дискусії побачити плюси і мінуси питань, що обговорюються в рамках дискусійного поля. На цій стадії учасникам було запропоновано такі завдання:

Tasks: a) *In your groups list the benefits and challenges of using the technologies mentioned;*

b) *Exchange the lists and discuss them in your groups anew.*

Стадія 6 – резюмування основних положень дискусійного поля всіма учасниками комунікативного спілкування. На завершальному етапі учасникам дискусійного поля було запропоновано таке завдання:

Task: *If you firmly agree that ICT are worth using in FL teaching, join the "Happy" symbol corner. If you are dead against it, join the "Sad" symbol corner. If*

you are still in two minds, stay under the "Doubting" symbol (pic. 4).

Після того, як учасники обрали свої символи і сформувавши три групи, один спікер із кожної команди висловлює узагальнену точку зору своїх однодумців.

Наприкінці проведення дискусійного поля модератор узагальнює основні положення і висновки проведеної дискусії.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проведене нами дослідження ефективності формування комунікативно-інформаційної компетентності в умовах дискусійного поля за участю майбутніх учителів-студентів ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені І. Франка і вчителів іноземних мов зі значним досвідом роботи м. Житомира підтвердило наше припущення щодо доцільності використання дискусійного поля як інноваційної технології формування професійної компетентності. Для вчителів іноземних мов, які працюють, участь у дискусійному полі стала поштовхом для підвищення власної методичної та інформаційної грамотності. Крім того, така дискусія надихнула майбутніх учителів переосмислити та усвідомити важливість навчання іноземних мов по-новому, технологіями сьогодення, мотивувало їх до самостійного оволодіння ІКТ і використання у своїй майбутній професійній діяльності.

Список використаної літератури:

1. Бориско Н.Ф. Формирование профессионально ориентированной коммуникативной компетенции на практических занятиях по иностранному языку или сколько методик нужно будущему учителю? *Іноземні мови*. 2010. № 2. С. 3–10.
2. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. Учебное пособие. 3-е изд., стер. Москва: Академия, 2006. 336 с.
3. Інтерактивні технології навчання іноземної мови як засіб реалізації завдань нової української школи: Навчально-методичний посібник / В.О. Калінін, Л.В. Калініна, Т.М. Мянська, Н.Р. Прокопчук; [за заг. ред. Л.В. Калініної] // Житомир: Вид-во Видавництва ФОРМ Кирилюк І.В., 2017. 124 с.
4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних педагогічних і класичних університетів за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
5. Нова концепція української школи / Л. Гриневич, О. Ельєїн, С. Калашнікова та ін. // за заг. ред. М. Грищенко. URL: <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935>.
6. Пассов Е.И. Методика как теория и технология иноязычного образования – Кн. 1., Елец: БГУ им. И.А. Бунина, 2010. 543 с.

Kalinina L., Prokopchuk N. Formation of future foreign language teachers' information-communicative competence by means of the discussion field

The article is devoted to the search of effective ways of information-communicative competence development as a component of the future foreign language teachers' professional competence. The authors note that it is the mastery of a future specialty in a multicultural society and a highly developed modern information space with an emphasis on high professionalism within all professional-significant competences that is the basis for the formation of teacher training in higher educational establishments. Within the framework of this article the analysis of existing educational technologies for future foreign language teachers' professional development as well as critical analysis of sources on the issue of the article and the questionnaire among students were conducted. Taking into account the above mentioned, the authors' own experience of foreign language teaching and the observation of future foreign language teachers' professional skills development during the pedagogical internship at secondary schools, the authors of the article carried out the research that proved the possibility and effectiveness of forming the communicative and informational competences of the future foreign language teachers within the discussion field. The article defines the essence of the discussion field, which lies in active social and psychological communication of its participants. The authors worked out step-by-step methodology of developing communicative skills within the discussion field. There are six stages altogether suggested by the authors: of Brainstorming; of Facilitating discussion of the problems; of Presenting and primary assimilation of new ICT technologies; of Crossover discussion; of Creating critical thinking skills; of Finalizing the main points of the discussion field. Each stage is presented with a number of communicatively oriented tasks and conditions in which they will be effective. The results of the study confirmed the authors' assumptions about the effectiveness of using the discussion field as an innovative technology for the formation of future foreign language teachers' professional competence, namely information-communicative competence. The expediency of the methodology suggested is experimentally proved.

Key words: professional training; new Ukrainian school; information-communicative competence; discussion method; discussion field.